

F.P.H.U. „ESTA”
Jolanta Bogucka – Deleżuch
80-299 Gdańsk
ul. Balcerskiego 7C

KONCEPCJA
REWALORYZACJI i ADAPTACJI
Parku Miejskiego
w Tczewie

Gdańsk grudzień 2020 r.

Projektował:
arch. Jolanta Bogucka – Deleżuch

Opis do koncepcji projektowej rewaloryzacji i adaptacji Parku Miejskiego w Tczewie

1. Wstęp

Park Miejski w Tczewie, powstały na przełomie XIX i XX wieku, znajduje się po południowej stronie starego miasta Tczewa. Północną granicę parku wyznacza ul. Ks. Hugona Kołłątaja, od wschodu ul. Parkowa i parking przy ul. Czyżykowskiej, od południa ul. H. Sienkiewicza zaś od strony zachodniej ul. Bałdowska. Park wpisany jest do rejestru zabytków decyzją Pomorskiego Konserwatora Zabytków nr A-1942 z dnia 31.03.2017 r. – łącznie z dawną toaletą.

2. Podstawa opracowania

- mapa sytuacyjno – wysokościowa w skali 1 : 500,
- dokumentacja ewidencyjna założenia zieleni Województwa Pomorskiego Park Miejski w Tczewie opracowana przez M. Urbańskiego z roku 2016,
- decyzja w sprawie wpisania Parku Miejskiego w Tczewie do rejestru zabytków woj. Pomorskiego pod nr rejestru A-1942 z dnia 31.03.2017 r.,
- społeczna koncepcja rewitalizacji Parku Miejskiego w Tczewie opiniowana przez Pomorskiego Konserwatora Zabytków w lipcu 2018 r.,
- inwentaryzacja szaty roślinnej na terenie Parku Miejskiego w Tczewie opracowana przez autorkę w latach 2019 – 2020,
- aktualizacja inwentaryzacji zieleni Parku Miejskiego w Tczewie opracowana przez J. Lewandowskiego w 1998 r.,
- projekt renowacji Parku Miejskiego w Tczewie opracowany przez A. Bubkę i J. Landowskiego w 1998 r.,
- renowacja i modernizacja Parku Miejskiego w Tczewie opracowana przez Cz. Burczyka i Z. Firmanty w grudniu 1982 r.,
- mapy historyczne,
- ryciny, zdjęcia historyczne, źródła drukowane,
- wizje lokalne.

3. Dane historyczne

1889 r. - powstanie Towarzystwa Upiększania Miasta – współzałożycielem i prezesem był Willi Muscate,

- 1896 r. - założenie szkółki z sadzonkami drzew na potrzeby planowanego parku,
- 1898 r. – wydzierżawienie od miasta pierwszych dwóch hektarów i rozpoczęcie tworzenia parku,
- 1899 r. – uzyskanie oficjalnej zgody miasta na powstanie parku,
- 1904 r. – zagospodarowania pierwszej części parku w parowie,
- 1905 r. – powstanie stawu z fontanną, powiększenie obszaru parku o kotlinę w części południowo – zachodniej o powierzchnię 1,5 ha,
- 1906 r. – powstanie stacji pomp, kończenie budowy wieży ciśnień – dawniej dominanty po zachodniej stronie parku,
- 1906/1910 r. – budowa drewnianej altany na najwyższym wzniesieniu w części zachodniej parku,
- 1910 r. – zakup fragmentu płaskiego terenu po południowej stronie parowu nazwanego Laskiem Schefflera,
- 1912 r. – założenie szkolnego ogrodu botanicznego przez dyrektora gimnazjum dr Gunthera na terenie Lasku Schefflera,
- 1911 – 1915 r. – budowa szaletu o konstrukcji rydlowej,
- 1915 r. – postawienie głazu narzutowego w Lasku Schefflera pamięci W. Muscate,
- 1931 r. - powstanie dwóch kortów tenisowych Tczewskiego Klubu Tenisowego,
- 1935 r. – powstanie szkoły mniejszości niemieckiej i urządzenie ogrodu przyszkolnego w stylu modernistycznym, otoczonego murem,
- 1945 r. – wycięcie części zadrzewienia na zasięki przeciwczołgowe,
- lata 70 XX wieku – budowa amfiteatru i jego ogrodzenie.

4. Analiza dendrochronologiczna

Zastosowano następujące przedziały wiekowe:

- od początku powstania parku do roku 1945,
- okres po roku 1945.

Analiza dendrochronologiczna (rys. 1) wskazuje, że ok. 50% drzewostanu parku, stanowią drzewa pochodzące z nasadzeń po II Wojnie Światowej.

5. Przemiany układu przestrzennego

Okres powstania założenia parkowego przypada na koniec XIX wieku. Staraniem Towarzystwa Upiększania Miasta w 1898 r. wydzierżawiono od miasta pierwsze dwa hektary terenu po południowej stronie miasta. Miasto wstrzymało jednak prace przy zakładaniu parku, gdyż planowało przeznaczyć ten teren na cele rolnicze.

Po uzyskaniu zgody miasta w 1899 r. rozpoczęto zadrzewianie terenu i pozyskiwano kolejne tereny w parowie. Kontynuowano nasadzenia, prowadzono ścieżki zgodnie z planem projektanta Georga Wilhelma Schnibbe. Plan miasta z 1904 r. (mapa 1) pokazuje ten etap tworzenia parku. Kompozycja tej najstarszej części parku przetrwała do dziś w formie najmniej przekształconej. Na planie widzimy swobodny, płynny układ alejek, typowy dla kompozycji końca XIX wieku o miękkich liniach, dostosowujący się do urozmaiconego ukształtowania terenu w jarze. Przy głównym wejściu od strony zachodniej widzimy wydłużoną rabatę z prostymi ścieżkami po dłuższych bokach rabaty (ryc. 1).

W 1905 r. na terenie części parku w parowie, znalazł się staw z fontanną (ryc. 2). Powiększono też obszar parku o kolejne 1,5 ha w kotlinie w części południowo – zachodniej. W roku 1906 powstała wieża ciśnień, która pomimo, że znalazła się poza terenem parku, stanowiła istotną dominantę po stronie zachodniej założenia, obecnie przysłoniętą drzewami (ryc. 2 i 3).

Rok 1906 to również okres budowy obiektów stacji pomp, które do dnia dzisiejszego stanowią charakterystyczny element parku (ryc. 4). W latach 1909 – 1910 powstała, dziś już nieistniejąca, drewniana altana (ryc. 5) w południowo – zachodniej części założenia.

Mapa z roku 1910 (mapa 2) pokazuje ten etap zagospodarowania parku z układem ciągów pieszych, wieżą ciśnień i budynkami zespołu wodociągów i z zagospodarowaną kotliną po południowo – wschodniej stronie parku.

W roku 1910 Herman Scheffler, członek Towarzystwa Upiększania Miasta, zapisał w testamencie środki finansowe za które zakupiono płaski teren po południowej stronie dotychczasowego parku. Ta część parku do dziś zwana jest Laskiem Schefflera. Ten fragment parku widoczny jest na planie miasta z 1931 r. (mapa 3), projekcie lokalizacji cieplarni z 1932 r. (mapa 4) i na mapie topograficznej z 1934 r. (mapa 5).

Również w tej najmłodszej części parku, kontynuowano swobodny układ ścieżek. W Lasku Schefflera znalazł się kopiec z punktem widokowym i prowadzącą nań spiralną ścieżką – obecnie jest znacznie niższy niż dawniej.

Na planie miasta z 1931 r. widzimy w Lasku Schefflera prostokątną rabatę, której charakteru i rodzaju nasadzeń nie znamy, gdyż nie zachowały się żadne materiały na jej temat, ani pisemne ani fotografie. Prawdopodobnie cztero-kwaterowa rabata miała pełnić funkcję głównego akcentu i kompozycji tej części parku.

W 1912 r. we wspomnianej części parku, utworzono szkolny ogród botaniczny, być może ta funkcja przyczyniła się do stworzenia tak gęstej sieci ścieżek, pozwalającej na podziwianie z bliska atrakcyjnych egzemplarzy roślin. Większość roślin z dawnej kolekcji nie przetrwała do naszych czasów.

W 1915 r. na terenie Lasku Schefflera usytuowano głaz pamięci W. Muscatiego. Głaz przetrwał w parku do naszych czasów.

Projekt lokalizacji cieplarni z roku 1932 pokazuje powstałe w 1931 r. korty tenisowe w południowo – wchodniej części parku, istniejące do dziś w tym samym miejscu. Widzimy także wejście do parku od strony wschodniej z alejką o prostym przebiegu pomiędzy kortami a cieplarnią i jej zamknięcie rabatą i ścieżką w formie cięciwy. Ten układ alejek częściowo zachował się do dnia dzisiejszego, nieco zniekształcony w trakcie budowy, w okresie powojennym, trzeciego kortu tenisowego. Natomiast cieplarnia już nie istnieje.

Po wybudowaniu szkoły mniejszości niemieckiej w 1935 r., po wschodniej stronie parku, utworzono otoczony murem, ogród przyszkolny w stylu modernistycznym (ryc. 6), który później został przyłączony do Parku Miejskiego.

Pod koniec II Wojny Światowej najprawdopodobniej wycięto część drzew na potrzeby stworzenia zasieków przeciwczołgowych.

Po II Wojnie Światowej park nie podlegał właściwej pielęgnacji, nie wycinano samosiewów i drzewostan stał się przegęszczony a teren parku znacznie zacieniony, Dopiero w latach 80-tych XX wieku usunięto część samosiewów, prześwietlając nieco park.

W latach siedemdziesiątych ubiegłego wieku powstał amfiteatr, który następnie uległ powiększeniu a jego teren został ogrodzony. Wielkość amfiteatru i kształt jego bryły (ryc. 7) stanowi dysonans w historycznym parku a jego lokalizacja zaburza dawny układ alejek.

6. Analiza historyczno – stylistyczna

Ze względu na relatywnie krótki okres powstawania zasadniczej kompozycji parku (od 1898 r. do początku II Wojny Światowej), styl parku

jest jednorodny. Nawet w okresie powojennym w zasadzie charakter kompozycji, poza pewnymi wyjątkami, pozostał spójny.

Do zmian które zaszły w okresie powojennym w dawnym układzie parku należą: nadmierna ilość nowych nasadzeń drzew, budowa amfiteatru ingerująca w dawny kształt kompozycji przestrzennej parku, poprowadzenie na skarpach schodów o prostokreślnych liniach, zatarcie przez brak pielęgnacji, niektórych historycznych ciągów pieszych czy budowa ścieżki rowerowej o liniach nie nawiązujących do dawnych alejek o ładnych, płynnych liniach.

W okresie, w którym powstawał park miejski, dominował w założeniach parkowych styl naturalistyczny w odmianie kaligraficznej. I właśnie cechy tego stylu odnajdujemy w omawianym założeniu parkowym.

Głównym założeniem stylu kaligraficznego było komponowania parku w oparciu o elementy naturalne: rzeźbę terenu, naturalną roślinność i wodę.

Styl ten cechuje uzyskanie umiejętności harmonijnego połączenia piękna natury z dziełem rąk człowieka.

Wszystkie aleje oparte były o linie krzywe – miękko przewijające się fragmenty kół i elips, w komponowaniu których doprowadzono do kaligraficznej perfekcji. Tym miękkim, wyrafinowanym liniom większości ścieżek towarzyszyły, w miejscach szczególnie znaczących w kompozycji parku, formy geometryzujące, prostokreślne, często w formie wydłużonych parterów kwiatowych (ryc. 8).

W parkach w stylu kaligraficznym istotną rolę stanowiło tworzywo roślinne. W barwach projektowanych drzew i krzewów stosowano kolor z dużym umiarem, stosując harmonijnie odcienie zieleni i pozostawiając jaskrawe zestawienie barw kwietnikom. Wśród drzew dopuszczano stosowanie koloru czerwonego liści (np. odmiany buka czy klonu jaworu), czy błękitnego odcienia świerków i jodeł, unikano zaś żółtej barwy liści. Stosowano krzewy kwitnące na biało, różowo i czerwono.

Wśród nielicznych elementów małej architektury pojawiały się gloriety, altany, mostki czy kopce widokowe ze spiralnymi ścieżkami prowadzącymi na górę.

Większość cech stylu kaligraficznego możemy dostrzec w Parku Miejskim.

Powstały po roku 1935 ogród przy szkole mniejszości niemieckiej posiada odmienną stylistykę – skomponowany został w stylu modernistycznym. Modernizm stanowił zwrot ku geometryzacji, elegancji, prostocie i

powściągliwości. W ogrodach w stylu modernistycznym przeważały układy osiowe o asymetrycznej bądź zrównoważonej kompozycji. Podstawę układu stanowiły prostokąty i kwadraty wprowadzano również elementy w formie koła. Stosowano idealnie przystrzyżone żywopłoty, geometryczne barwne rabaty bylinowe i trawniki, sadzawki lub baseny i różanki. Chętnie wprowadzano pergole, murki i schody.

7. Opis koncepcji projektowej

7.1. Główne założenia koncepcji projektowej

Głównym założeniem koncepcji projektowej będzie zachowania i przywrócenie głównych cech stylowych parku przy jednoczesnej adaptacji do współczesnych potrzeb w sposób, który nie będzie kolidował z jego historycznym charakterem.

7.2. Układ alejek parkowych

Alejki stanowią „kościel” założenia parkowego, w znacznej części zachowały się. Te które zostaną odtworzone są jeszcze częściowo czytelne w terenie a przebieg niektórych, będzie mógł być przywrócony dzięki towarzyszącym im nasadzeniom alejowym. Oczywiście dawne mapy i plany są również dużym ułatwieniem w odtwarzaniu przebiegu ścieżek.

Nieliczne alejki, których przebiegu z różnych przyczyn nie da się odtworzyć w dawnym miejscu i kształcie, zostaną zaprojektowane w nawiązaniu do ich dawnej lokalizacji i skomponowane w formie charakterystycznej dla stylu kaligraficznego.

Części parku, w tej chwili nie dostępne z powodu braku alejek, zostaną dzięki ich przywróceniu, udostępnione spacerowiczom. Tak będzie m.in. na zacienionej skarpie, opadającej ku najniższej części parku w jarze. Podobnie będzie w południowo – wschodniej części parku, gdzie zostanie odtworzona alejka w formie elipsy, czytelna dziś w terenie dzięki alejowym nasadzeniom lipy krymskiej.

Dzięki likwidacji amfiteatru, możliwe będzie przywrócenie przebiegu najważniejszej alejki w parku wzdłuż dna parowu.

Na etapie projektu wykonawczego zostanie rozważona, po analizie spadków terenu, kwestia połączenia części górnej i dolnej parku ścieżką dla osób niepełnosprawnych i osób z wózkami dziecięcymi.

Nawierzchnie ścieżek będą posiadały nawierzchnię przepuszczalną, z właściwymi spadkami poprzecznymi, umożliwiającymi prawidłowe

odwodnienie ich powierzchni. Proponuje się zastosowanie nawierzchni typu HaseGrand.

Istniejąca nawierzchnia z betonowej kostki brukowej, dwóch głównych ścieżek w dolnej i górnej części parku, pozostanie bez zmian. Jednakże przebieg górnej brukowanej alejki, ulegnie pewnym korektom. Zostaną złagodzone ostre linie ścieżki tak by nawiązywały kształtem do łagodnej, płynnej formy dawnych ścieżek.

Przywrócone zostaną charakterystyczne półkoliste placyki (wnęki) z ławkami, usytuowane przy ciągach komunikacyjnych.

7.3. Szata roślinna

Z inwentaryzacji szaty roślinnej z roku 1982 wynika, że w tym czasie na terenie parku występowały (nie istniejące obecnie) takie gatunki drzew jak: skrzydłorzech kaukaski, dąb szkarłatny oraz topola biała (w znacznej ilości). Proponuje się wprowadzić te gatunki, mimo dużego zagęszczenia drzew już istniejących na terenie parku. Skrzydłorzech o ciekawych liściach i pokroju zazwyczaj towarzyszył zbiornikom wodnym i znajdzie się w pobliżu stawu z fontanną. W tym rejonie wokół półkolistych wnęk z ławkami, znajdą się wierzby płaczące, które zostały tu posadzone w I etapie powstawania parku a dziś już nie istniejące (ryc. 9).

Topole białe też znajdą swe miejsce w parku. Jest to gatunek rodzimy cenny ze względu na prawie białe pnie i kutnerowate białe od spodu liście.

Dąb szkarłatny znajdzie swe miejsce w Lasku Schefflera, gdzie dawniej znajdowały się nasadzenia kolekcyjne.

Uzupełnione zostaną brakujące drzewa w dawnych alejach w rozstawie nawiązującej do zasady historycznych nasadzeń.

Wzbogacone zostanie dolne piętro drzewostanu. W chwili obecnej park pozbawiony jest prawie całkowicie z krzewów, które obecne były w pierwotnym założeniu. W Lasku Schefflera znajdzie się kolekcja różaneczników i azali oraz kolekcja hortensji.

Żywopłoty, głównie przy granicach parku, zostaną uzupełnione, bądź w niektórych miejscach wymienione na szlachetniejsze gatunki. Od strony południowej (ul. H. Sienkiewicza) proponuje się stworzenie niewysokiego (1,2 – 1,3 m) żywopłotu oddzielającego teren parku od ulicy. Ważną rolę będą odgrywały strzyżone żywopłoty w modernistycznym założeniu przy dawnej szkole mniejszości niemieckiej. Będzie tu również żywopłotowy labirynt (ryc. 10).

Należałoby podjąć próbę przywrócenia runa parkowego na stokach parowu, roślinami zadarniającymi, szczególnie od strony ul. H. Kołłątaja.

Rośliny bylinowe będą odgrywały szczególną rolę w parku w stylu modernistycznym. Były chętnie stosowane w tym okresie i znajdą swe miejsce na geometrycznych, prostokątnych rabatach tego fragmentu parku. Znajdzie się tu również ogród różany z różami wielkokwiatowymi, rabatowymi, okrywowymi i pnącymi na drewnianej pergoli.

Przy ścieżce edukacyjnej roślin cienioznośnych posadzone zostaną i opisane krzewy i byliny dobrze tolerujące miejsca zacienione.

Rośliny jednoroczne będą zastosowane w ważnych elementach dawnej kompozycji parku – wejściach od zachodu i wschodu założenia. Będą to rabaty obsadzone, stosowanymi dawniej kwiatami jednorocznymi, a przy wejściu od zachodu wzbogacone wazami, nawiązującymi do historycznych form (ryc. 1) i również obsadzone roślinami sezonowymi.

Rośliny wodne znajdą się wokół brzegów zbiornika wodnego, który po likwidacji betonowej niecki, zyska możliwość obsadzenia go w naturalnym dnie zbiornika.

Na dnie parowu planuje się stworzenie połączenia łąki kwietnej (ryc. 11).

7.4. Układ wodny

Stosunkowo niewielki historyczny element wodny w parku to staw z fontanną. Po zlikwidowaniu betonowego dna, co umożliwi przybrzeżne nasadzenia, tak jak to było w czasie jego powstania (ryc. 12). Przywrócona zostanie też forma dawnej fontanny (ryc. 2 i 13). Odtworzone zostanie niewysokie metalowe ogrodzenie wokół stawu (ryc. 12), zapewniające bezpieczeństwo spacerujących. Zielone żaby z okresu powojennego, nie stanowiące historycznego elementu dawnego parku, ze względu na przywiązanie do nich mieszkańców Tczewa, zostaną zachowane i umieszczone przy brzegu zbiornika, wśród niewysokich roślin wodnych. Dodatkowym elementem wodnym będzie usytuowanie w dawnym ogrodzie przy szkole, wodnego placu zabaw dla dzieci.

7.5. Elementy małej architektury

Na terenie parku w rejonie polany piknikowej planuje się umieszczenie kawiarenki – lodziarni oraz altany piknikowej (ryc. 14). Oba obiekty będą posiadały konstrukcję drewnianą i podobny charakter stylistyczny.

W rejonie obecnego amfiteatru i przyszłej sceny letniej, zlokalizowana zostanie toaleta automatyczna (ryc. 15).

W dawnym parku przyszkolnym, w ogrodzie różanym, powstanie drewniana pergola (ryc. 16), która będzie stanowić podporę dla róż pnących.

W części wejściowej parku od strony zachodniej usytuowane były kamienne wazy kwiatowe (ryc. 1). Planuje się odtworzenie tych waz w analogicznej formie.

Na polanie piknikowej i amfiteatralnej polanie przy scenie letniej znajdują się drewniane leżaki (ryc. 17). Na amfiteatralnej polanie oprócz leżaków znajdują się też ławy drewniane (ryc. 18). Park zostanie zaopatrzone w odpowiednią ilość ławek dla spacerowiczów. Będą to ławki półokrągłe w półkolistych wnękach lub kilka prostych ławek ustawionych w półokręgu i ławki proste wzdłuż ścieżek bez wnęk (ryc. 19).

Na terenie całego parku wprowadzone zostaną kosze na śmieci wykończone listewkami drewnianymi (ryc. 20).

7.6. Place zabaw

Place zabaw zostaną podzielone na plac zabaw dzieci młodszych, starszych i młodzieży.

Zastosowane zostaną elementy placu zabaw, z naturalnych w formie, akacjowych pni, odpornych na niekorzystne warunki atmosferyczne. Będą wśród nich m.in. zestawy zręcznościowe, huśtawki czy domek na drzewie (ryc. 21, 22, 23, 24). Będą tu również piramidy wspinaczkowe i trampolina (ryc. 25, 26).

Na placu zabaw piaskowym znajdują się urządzenia do zabaw piaskiem (ryc. 27).

Wszystkie te elementy placów zabaw będą posiadały naturalny kolor drewna i lin.

Na terenie dawnego parku przyszkolnego zaproponowano usytuowanie wodnego placu zabaw (ryc. 28).

7.7. Ścieżki edukacyjne

Na terenie parku znajdzie się ścieżka edukacyjna roślin cienioznośnych, dendrologiczna, runa parkowego i ornitologiczna. Poszczególne egzemplarze roślin zostaną wyposażone w tabliczki z nazwami gatunków.

7.8. Latarnie parkowe

Zaproponowano zastosowanie latarni oświetlających park w formie nawiązującej do latarni gazowych stosowanych w okresie powstania parku oraz w latach międzywojennych (ryc. 29).